Година I. София, 6 декември 1909 год. Брой 26.

ДЕБЪРСКИ ГЛАСЪ

ОРГАНЪ НА ДЕБЪРСКАТА ПРОСВѢТИТЕЛНА ДРУЖБА.

ИЗЛИЗА СЕДМИЧНО.

Годишенъ абонаментъ въ прѣдплата:
За членове на дружбата и клоноветѣ ѝ . . . . 4 лева.
За нечленове на дружбата . . . . . 5 лева.
За странство . . . . . 8 лева.

Урежда
Редакционенъ Комитетъ

Всичко за вѣстника се изпраща до редакцията му
Ул. „Екзархъ Иосифъ I“ № 25, III етажъ.

Обявления се приематъ на износни условия.

Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски [1]).

Отъ *Л. Димитровъ*

Хаджи Партений е роденъ въ с. Галичникъ или Галишникъ (Долна Рѣка) [2]) около 1820 година. Свѣтското му име било Павле х. Василковъ Хаджиевски. Хаджи Василько билъ единъ отъ извѣстнитѣ първенци въ селото въ онова врѣме; па и до сега още Хаджиевци сж единъ почтенъ родъ въ селото. Павле се училъ най-напрѣдъ въ манастира „Св. Иоанъ Прѣдтеча“, който се намира ½ часъ на сѣверъ отъ селото. Тукъ училъ на славянски: „азъ-буки, часословъ, псалтиръ и светче“. Въ Дебърския манастиръ и въ цѣло Дебърско никога не се е учило на гръцки; имало, обаче, свещеници, които чели въ черква по гръцки, но това сж рѣдки случаи, и такивато свещеници сж се учили въ Солунъ или другадѣ. Павле не се задоволилъ само съ манастирското учение, а заминалъ кждѣ 1835 г. да продължи образованието си въ Охридъ при Димитрия Миладиновъ. Билъ на доста напрѣднала възрасть, почти връстникъ на учителя. Съучениците му били Якимъ и Анастасъ Стрѣзови. Тогава въ Охридското училище се прѣподавало на гръцки. Павле билъ дълбоко проникнатъ отъ духа на врѣмето. Това се види отъ слѣдното обстоятелство: Щомъ стигналъ въ Охридъ, станалъ интименъ съ учителя си и почналъ да учи другаритѣ си на славянското азбуке, но скоро го забравили, тъй като Павле не останалъ за дълго врѣме въ Охридъ, само около една година. Съ Димитрия били въ интимни сношения до смъртъ. Аврамъ Станишевъ разправя, че Партений ходилъ, като се върналъ отъ Охридъ, или въ Призрѣнъ, или въ Босна, или пъкъ въ Дечанския манастиръ, и тамъ се бавилъ около 5—6 мѣсеца. Защо е ходѣлъ и какво е правилъ тамъ, не се знае. Скоро подиръ това х. Василько рѣшилъ да отиде на хаджилъкъ въ Иерусалимъ. Взелъ съ себе си и сина си Павлета, по силното и настоятелно желание на послѣдния. Отъ тогава баща и синъ ставатъ хаджии. Това пжтуване повече усилило неговата наклонность къмъ учение. За това, щомъ се върнали въ Галичникъ, настоялъ прѣдъ баща си, да го изпрати въ Гърция да продължи образованието си. Хаджи Василько изпълнилъ желанието на сина си, като го изпратилъ да се учи на свои разноски въ Атина. Тукъ завършилъ срѣдното си образование, но се завърналъ съ разстроено здраве. Иосифъ Хаджиевски, роднина на Партения, отдава това разстройство на недобрата храна и изобщо на лошата обстановка въ пансиона, гдѣто живѣлъ Партений. Слѣдъ това срѣщаме Партения въ Антонъ, и то въ Зографския манастиръ, като инокъ, отъ когато вече се посвещава изцѣло на вѣрска дѣйность и духовна служба. Мисъльта да стане духовникъ се породила у него, навѣрно, още като училъ въ Дебърския манастиръ, гдѣто учителитѣ тогава били калугери. Че той билъ наклоненъ къмъ калугерството, вижда се и отъ пжтуването му къмъ Призрѣнъ и по светитѣ земи. Може да се пита, какъ тъй веднага слѣдъ завръщането си отъ Гърция попада инокъ въ Зографския манастиръ? Ето какъ станало то. Бащата на Партения, х. Василько, билъ кехая, т. е. ималъ свои овце, но взималъ чужди на изполица (кесимъ). Държали овце Зог-рафскитѣ калугери, съ които х. Василько ималъ познанство, защото взималъ и манастирскитѣ овце при извѣстни условия на паша заедно съ своитѣ къмъ южнитѣ мѣста, именно на кждѣ Аласоня (Тесалия). Покрай баща си и Партений се запозналь отъ близо съ калугеритѣ отъ Зографъ. Подстриганъ билъ въ иночески чинъ по своя воля и съ съгласието на баща си, и отъ тогава получава името Партений вмѣсто свѣтското си име Павле. И отиването му да слѣдва въ Гърция, а не другадѣ, се обяснява отъ обстоятелството, че баща му всѣка зима завеждалъ овцетѣ на паша кждѣ Тесалия, та навѣрно билъ въ познанство съ тамошнитѣ гърци; но и отъ гръцкия тогав. Дебърски митрополитъ трѣба да му сж били прѣпоржчани гръцкитѣ училища. Партений не се задоволилъ само съ срѣдно образование, а ламтѣлъ и за висше. Управлението на манастиря, като виждало въ лицето на младия инокъ момъкъ способенъ, който обѣщава да стане полезенъ народу, праща Партения да слѣдва въ Русия. Тукъ, именно въ духовната академия въ Москва, Партений особно билъ обикнатъ не само отъ своитѣ другари и професори, но и отъ нѣкои прѣдставители на висшето общество, поради своя добъръ характеръ: кротъкъ, истинско религиозенъ, честенъ и наклоненъ къмъ духовенъ, религиозенъ животъ. Не малко въ това отношение сж влияли неговата прѣданность къмъ науката и знанието му на древнитѣ езици (гръцки, латински, еврейски и старохалдейски), неговата обичъ къмъ руситѣ, па и обстоятелството, че той е билъ родомъ отъ Дебърско. Слѣдъ свършването на наукитѣ, той не се върналъ въ Зографъ, а останалъ нѣколко години духовенъ възпитатель нр царски дѣца въ Петербургъ. Повиканъ билъ Партений въ Петербургъ по прѣпоржка на единъ другъ калугеръ, родомъ пакъ отъ Дебърско, отъ селото Лазаро-поле, който билъ вече старъ, та отстжпилъ на Партения своето мѣсто. Прѣзъ това врѣме Партений добилъ чинъ архимандритъ. Това отличие той получилъ въ Русия, както, благодарение

[1]) Изъ „Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.“

[2]) Вж. по-горѣ статията ми „Кратки енографски бѣлѣжки за Дебърско и пр.“

на своя характеръ и знания, така и на особното благоволение, съ което се ползувалъ въ царския дворъ. Сдѣдъ нѣколко години се върналъ въ родното си мѣсто, въ с. Галичникъ, и прѣстоялъ тукъ една година. Миналъ прѣзъ Охридъ, срѣщналъ се съ кратковрѣменния си учитель Дим. Миладиновъ. По покана на Партения и послѣдниятъ заминалъ за Дебъръ, а отъ тамъ за с. Галичникъ. Колко врѣме стоялъ Дим. Миладиновъ, не се знае, но сигурно като гость билъ поканенъ отъ Партения и съ агитацнонна цѣль. Въ селото Партений стоялъ цѣла година, често пѫти посѣщавалъ и манастира „Св. Иоанъ", гдѣто получилъ първоначалното си образование; тамъ събиралъ калугеритѣ и свещеницитѣ отъ околнитѣ мѣста и бесѣдувалъ съ тѣхъ. Ясно е, какъвъ характеръ могли да иматъ тѣзи бесѣди: подигане националното съзнание за отхвърляне гръцкото духовно иго. Патриаршията побързва да го повика въ Цариградъ и тамъ го назначава за учитель въ духовното патриаршеско училище на островъ Халки, защото разбрала чрѣзъ своя митрополитъ въ Дебъръ, че Партений мо̀же да бѫде опасенъ агитаторъ противъ нея. Въ Халки учителствувалъ три години.

Истинската обществена и книжовна дѣйность на Партения започва отъ 1857 година. Отъ тукъ насамъ имаме вече сигурни данни за неговия животъ, черпимъ ги изъ български списания и вѣстници, които се издаваха тогава въ Цариградъ, който бѣше срѣдището на борбата по черковния въпросъ. Бидейки учитель въ Халки, тойималъ възможность да се запознае съ водителитѣ на тая борба. Напуска учителството си, отказва се отъ патриаршията и става другарь на борцитѣ за черковна самостойность Виждаме го прѣзъ 1857 и 1858 год *като управитель на българското училище и настоятель на българската черква въ Цариградъ* (Български „книжици", 1853 г. 10 кн., ч. II, стр. 19—21). Той е по това врѣме и единъ отъ главнитѣ сътрудници на това списание. Все тогава билъ ржкоположенъ и назначенъ отъ патриаршията за български владика на Поляно-Кукушката епархия. Въ Кукушъ по това врѣме се почва борба за въвеждане матерния езикъ въ черквитѣ и училищата и за български владика. Въ една дописка отъ Кукушъ въ „Книжици" се казва: „Съ особенна радость и удоволствие гледаме да се събуди народното чувство и въ тие страны, оно до сега спіеше глѫбкъ сонъ и съвсѣмъ бѣше подавенно и заглушенно отъ иннородни". Понататъкъ се говори, какъ българскиятъ езикъ се въвелъ въ училищата и черквитѣ въ Кукушъ и какъ съ неутопима жажда малко и голѣто слушали словото Божие на материнъ езикъ. Всички, които били въ състояние, се запретнали да се учатъ да четатъ и пишатъ по български, и то не само младитѣ, а и хора на прѣкършена възрасть. Изброяватъ се епархиитѣ, които се намиратъ още въ плачевно състояние и се изказва надежда, че искрата въ Кукушъ ще избуи и ще съгрѣе на всѣкѫдѣ бдлгарскитѣ сърца, та любовьта къмъ народното образование като молния ще се разнесе по вси направления. Съ особна ревность, за да се постигне тоя успѣхъ въ Кукушъ, сѫ се отличили Нако Станишевъ, Димитрий Миладиновъ, който билъ главенъ учитель тамъ, и помощникътъ му Ксенофонтъ. Гръцкиятъ Поляно-Кукушки владика, ὁ Ἁγιος Πολιάνης, не можалъ да търпи тая волность на кукушани и имъ заявилъ, че ако не се оставатъ отъ нововеденията, ще ги афореса. На това, ето какъ му отговарятъ кукушани: „Владико светый, ако вводиме мие въ наши-те църкви Българскій-отъ си языкъ, мые со това, ни се чини, не толко не правиме нѣкое богопротивно и лошо дѣло, но, напротивъ, много богоугодно и душеполезно, ибо Българскій-отъ языкъ е нашъ майкинъ езикъ, кой-то единъ толко него мые чисто и совършенно знаеме, кога, напротивъ, отъ гърчкій-отъ ни слово не отбираме и пр.". Тоя отговоръ свършва така: „за това молилъ те, Владико сверый, ако ти не земешъ трудъ и попеченіе да просвещавашъ и управлявашъ споредъ знаніе-то ни на истинный пѫть, по крайнѣй мѣрѣ не препятствувай ни, споредъ сила-та ни и разумѣніе-то, да се просвѣщавами и образувами духовно и умствено". Дописникътъ прибавя отъ себе си: „съ тия слова кукушани му затвориха уста-та на владика-та, и онъ волѣю и неволѣю се замолча, но видимо сърце-то му кипѣше отъ гнѣвъ и ярость. Богъ да го научи на добро! Аминъ!" („Бълг. кн.", 1858 декемврий 31, ч. Ш, сн. 24, стр. 333). По това врѣме Чолаковъ прѣдприелъ едно пѫтешествие: на 24 ноемврий, 1858 год., когато борбата въ Кукушъ е била въ разгара си, той минава прѣзъ тоя градъ и тукъ намира Димитрий Миладиновъ и Ксенофонта. Важно е обстоятелството, че тукъ Чолаковъ забѣлѣжилъ, какво въ Кукушъ нѣмали стари и млади, както другадѣ, а всички еднакво мислѣли. За да се приготвятъ способни учители за бѫднитѣ български училища по Македония, Димитрий и Ксенофонтъ проводили въ Русия младежи, между които и К. Станишева заедно съ Ксенофонта (Материяли за животоописанието на Бр. Х. Миладивови и пр.) Партений тогава билъ въ Цариградъ и, както казахме по-горѣ, билъ въ сношение съ Димитрия и го улеснявалъ въ задавката му: употрѣбилъ своето влияние за приемане на младежитѣ въ рускитѣ училища и му изпратилъ отъ своитѣ книги: буквари и свещени истории, отъ които Димитрий изпратилъ и въ родний си градъ Стурга; тѣ били раздадени на ученицитѣ и послѣднитѣ радостно ги приели, та така постепенно и неусѣтно се въвелъ българскиятъ езикъ и въ родния градецъ на Димитрия. Тѣзи бѣлѣжки по борбата на Кукушъ бѣха необходими, за да ни стане ясно сетнѣ, какъ става Партений владика на Поляно-Кукушката епархия. (Слѣдва)

ПОДЛИСТНИКЪ.

Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски[1].

Отъ *Л. Димитровъ.*

Кукушани разширили своитѣ искания — пожелали да си иматъ и свой народенъ владика. Борбата взима остъръ характеръ, но патриаршията по никой начинъ не искала да задоволи кукушани. Тогава тѣ прѣгърщатъ унията. Патриаршията се стресва и изпраща въ Кукушъ Илариона Макариополски[2]) да разучи въпроса и да съвѣтва кукушани да се върнатъ отново въ лоното на православната черква. Загрижили се и водителитѣ наши въ Цариградъ, па и руситѣ се стреснали отъ тоя фактъ. Слѣдъ дълги прѣговори съ патриаршията отъ българска страна и силни настоявания отъ руска, като се увѣрила патриаршията, че злото може да вземе широки размѣри, ако католицитѣ побързатъ да изпратятъ отъ своя страна българинъ владика, найпослѣ отстжпила и рѣшила да изпрати за такъвъ х. Партений. Ржкополагатъ го въ епископски санъ въ патриаршеската черква въ Цариградъ, при стечение на много българи, и прѣзъ ноември 1859 г. заминалъ за Кукушъ. Ето нѣкои подробности по ржкополагането му, заминаването му за Кукушъ, за прѣчкитѣ, правени отъ гърцитѣ, и за неговата на първо врѣме дѣйность. Въ „Цариградски вѣстникъ", год. 10, 1859, 18 октомври, № 455, намираме една уводна статия подъ надсловъ „Новъ български владика". Въ нея, като се констатира, че недѣлята, прѣзъ която се писва статията, е била плодоносна съ произшедствия за народа, казва за Партения: „вси познаватъ Отца Арх. Парѳенія Зографски за глубоко-то му ученіе и добродѣтельта, както и за славянската му граматика, която онъ сочини и на свѣтъ прѣди малко извади". Понататъкъ въ статията се казва, че х. Партений се избралъ и псифифорисалъ въ срѣда, 28 октомврй, въ четвъртъкъ ржкоположилъ, а въ сжбота заминалъ за Солунъ. Ржкоположенъ билъ отъ патриарха, който като извѣстилъ на Партения за избора, наумилъ му свещенитѣ длъжности на чина. Партений отговорилъ „благопристойно и пространо", като благодарилъ на патриарха и синода. Въ ржкополагането взели участие митрополититѣ: солунски, ефески и илиополски. Единъ българинъ взелъ позволение отъ патриярха да се пѣе и на славянски. Солунскиятъ митрополитъ Неофитъ и дяконътъ му изпѣли родни възгласи на славянски езикъ, а пѣвцитѣ отъ българската черква изпѣли „Достойно есть". Това е било голѣма радость за събралия се на тържеството многолюденъ български народъ. Слѣдъ това народа вземалъ нафора отъ новия български владика съ всичкото благочестие.[3])

„Папищашитѣ" правѣли голѣми прѣчки на Партения. Въ една дописка отъ Солунъ, 18 февруари 1860 г., въ „Царигр. вѣстн." № 472, намираме между друго и слѣдното: „владиката се грижи да оправдае надеждитѣ на кукушани. Слуша го паството, като истински пастирь, а той съ своитѣ благодѣяния иска да се наплати: отива по селата, поучава стадото си и побуждава го по черквитѣ да чете на матерния си езикъ, да отваря училища и милостиня на сиромаситѣ дава. Папищашитѣ отъ Солунъ за Кукушъ и обратно правятъ голѣми затруднения на х. Партения". Слѣдъ това много граждани напуснали унията и минали подъ вѣдомството на своя владика. Партений замѣстилъ гръцкия владика Мелетия, гонитель на всичко българско и на Димитрия Миладиновъ (вж. Шапкаревъ К., „Материали за животопис. на Бр. Х. Миладинови и пр.").

Първата работа на Партения тукъ, въ Кукушъ, е била да поучава и назидава паството си въ истинитѣ на християнската православна вѣра на матеренъ езикъ, да се грижи за просвѣщението му и да крѣпи неотслабно народния духъ и съзнание. Особно се грижелъ той да се отварятъ български училища и да се назначаватъ въ тѣхъ способни учители. Нѣмало славянски книги по черквитѣ, затова употрѣбилъ голѣми усилия, да се набавятъ за всички черкви — градски и селски. Голѣма часть отъ гръцкитѣ книги, като непотрѣбни, изгорилъ въ митрополитския дворъ въ Дойранъ. Макаръ и съ високо образование и съ чисто калугерско възпитание, не можалъ да не се повлияе отъ духа на врѣмето, та отишълъ до тая крайность. Може ли да бжде хладнокръренъ човѣкъ, когато вижда, какъ скжпи люде ставатъ жертва на гръцкитѣ козни и какъ се съсипва народа въ борбата съ тѣхъ, благодарение на измисленитѣ доноси прѣдъ турската власть? Партений, макаръ и възпитанъ въ благочестие и кротость, се покрусилъ отъ дънъ-душа и рекълъ: „зжбъ за зжбъ, око за око". По-долу ще видимъ, колко е билъ чувствителенъ Партений и какъвъ патриотиченъ пламъкъ е горѣлъ въ неговата душа. Нѣмало камбана въ митрополитската черква въ Дойранъ; той се заелъ по всѣчески да окачи такава, за да изпълни едно отъ горещитѣ желания

---

[1]) Изъ „Изврстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.".

[2]) Шапкаревъ разправя за една случка по този поводъ, отиването на Илариона въ Кукушъ, която ми се вижда да е тенденциозна: ужъ Н. Станишевъ далъ идеята, да се води борба за самостоятелна българска черква.

[3]) Въ Кукушъ х. Партений пристигналъ прѣди 15 ноемврий 1859 г. За причакването му намираме една дописка отъ Кукушъ въ „Царигр. вѣстн." съ заглавие: „кукушани-те зарадвани, а папищаши-те измамени". Между другото въ тая дописка се четатъ и слѣднитѣ редове, които показватъ голѣмата радость на кукушани. именно: кукушани съ нетърпеніе ожидаваха прѣлюбезнаго си пастыря Негово Боголюбіе Г-на Партенія и споредъ извѣстія-та ни, щомъ научиха неговото тамо пришествіе, излѣзоха съ голѣмо торжество на срѣща му и съ приличный церковный обрядъ го приеха. На 15 сего, въ недѣля, Негово Боголюбіе служи въ церква-та со вси-тѣ священницы. Народъ имаше безчисленъ, торжество то бѣше блистателно и радость-та благочестива и обща."

на паството си, нъ властьта по никой начинъ не искала да позволи. Тогава Партений на своя отговорность окачилъ камбаната, но насмалко щѣлъ да заплати тоя рискъ съ живота си. Тая постѫпка възбудила силно турския фанатизъмъ, башибозуци насила влѣзли въ черквата, свалили камбаната и се готвѣли да нападнатъ и митрополията. За да се избѣгне това, митрополитътъ, свещеницитѣ и нѣкои първенци прѣкарали една нощь, затворени въ черквата, докато били взети мѣрки отъ властьта.

Солунскиятъ гръцки митрополитъ, който споредъ една дописка отъ Солунъ съ дата 26 октомври, 1861 г. въ „Цариград. вѣстн.“, № 45, слѣдилъ стѫпкитѣ на Партения и неговата дѣйность, та поради една интрига, пусната отъ самия солунски гръцки митрополитъ, резултатъ на една стара злоба противъ Партения (не се показва, обаче, каква е била тая злоба) и поради това, че Партений се грижилъ да уреди черквитѣ, да поучи свещеницитѣ и изпълни пристойно длъжностьта си, като истински пастирь — устроявалъ училища, въ които въвеждалъ учене на български езикъ, история българска и пр., — повикалъ х. Партения въ Солунъ. Рѣшено било да го заточатъ нѣйдѣ. Благодарение на обстоятелство, че нѣкои негови съселяни, които имали сношение съ висшитѣ гръцки кржгове, обадили на х. Партения, какво рѣшила митрополията да направи съ него, той единъ день подиръ обѣдъ, пакъ съ помощьта на своитѣ съселяни, влѣзълъ въ единъ руски параходъ, който веднага тръгвалъ за Цариградъ, и подъ руска защита стигналъ и останалъ тамъ. Всички настоявания на патрияршията, да й се прѣдаде Партений, били напусто. По този случай въ Българската история отъ К. Иречека, стр. 660, като се говори, че на 23 януарий 1861 гидина гръцкиятъ патриярхъ Иоакимъ отлѫчилъ Илариона и Авксентия и слѣдъ като се даватъ свѣдѣния за българскитѣ желания, се казва: „тогава патриярхътъ сполучилъ чрѣзъ портата да заточи Илариона, Авксентия и Паисия (24 априлъ 1861 г.) въ Мала-Азия, а Партения Полянски спрѣли въ Солунъ“.

До 1869 година Партений останалъ въ Цариградъ; тукъ прѣстоялъ седъмь години, прѣзъ което врѣме, сигурно, и той, заедно съ другитѣ владици продължавалъ борбата за църковна независимость. Въ 1869 година става митрополитъ Нишавски съ седалище въ гр. Пиротъ. Много искалъ да го назначетъ митрополитъ на Скопската или, най-послѣ, на Дебърската епархия, но патрияршията не рачила да удовлетвори жланието му. За да се види въ какво положение се намирало населението по това врѣме въ черковно отношение въ Пиротско, Нишко и Видинско, ще приведемъ нѣкои откѫси изъ една дописка отъ 6 септемврий, 1864, (вж. „Гайда“, бр. 7, стр. 54). Дописката е отъ Нишъ съ дата 20 августъ. Ето що ни казва дописникътъ: „Дойдох и отивам си, видох и наплаках се. Ви чувате Ниш и го мислите Бог зна што за град е, и кой знай какви човѣци има в-тоз голѣм град! Но тука човѣци нѣма, има само български мекерета на гръцки владици . . . Владиката тукъ не е владика, ами деспот, тиранин; с-прѣдателствата си, с-потайнитѣ си мъщения тъй е наплашил тука народа, штото никой не смѣе да продума ни черна, ни бѣла за него . . . Тука, по тѣзи страни: Видин, Ниш, Пирот, изгубени хора, брате, нѣмат хабер от нищо . . . . стоятъ нѣкакси тъй с-убит дух, да ги гледаш и живи да ги оплачиш, и на туй състояние са ги докаралн гръцкитѣ по тия страни деспоти и пр.“ Това плачевно положение въ тѣзи страни заставило борцитѣ въ Цариградъ да се позагрижатъ; тѣ намиратъ за добрѣ да дѣйствуватъ прѣдъ патриаршията да се изпрати Партений по тѣзи мѣста и да надуматъ послѣдния да приеме. Тежка е била мисията на х. Партения, но веднажъ обреченъ да служи на вѣрата и на народа, не се поколебалъ да отиде и въ мѣста, гдѣто трѣбвало просто на просто самопожертвуване. Веднага, щомъ отишълъ въ Пиротъ, заловилъ се за просвѣщението на това население, що се толкова нуждаело отъ християнско назидание и научна просвѣта. Че първата работа на х. Партения е била наистина тая, може да се види отъ статията на С. Христовъ: „Пиротския окржгъ и неговото население“ (Мин. сб., т. II). Той казва, че прѣди да отиде Партений тамъ науката въ училищата се състояла въ изучване буквара, часослова, псалтира и по малко смѣтане — четиритѣ дѣйствия. Чакъ въ 1867—68 година били въведени отъ даскала Коце: битописание, първи познания и пр. (издавани отъ Хр. Г. Дановъ) и учебникъ по турски езикъ. Нека оставимъ да ни говори самъ г. С. Христовъ: „въ 1869 г.. за въскресение христово, пристигна извѣстниятъ по черковния въпросъ митрополитъ Партений, отъ устата на когото за пръвъ пѫть населението почна да слуша славянското богоклужение и проповѣдь на словото божие на български езикъ. На втория или третия день, помня добрѣ, той посѣти училището и прѣгледа какви учебници имаме. Слѣдъ излизането му отъ училището, не се мина много врѣме и учительтъ ни Коце Григоровъ съ слугата отъ митрополията домъкнаха книги, които ни се раздадоха, та при другитѣ учебници ни се раздадоха още св. история и славяно-болгарска граматика отъ Архим. Партения. — Наскоро митрополитъ Партений тръгна за Цариградъ и се спре въ Пловдивъ. Тукъ той потърси нѣкои учители отъ Пловдивското училище и за такъвъ му се прѣпоржча Христо Г. Пасаровъ отъ гр. Пещера, който бѣше взаименъ учитель въ сѫщото училище. Изпървомъ владиката му даде 5000 гроша, а изпослѣ заплатата му постепенно се увеличаваще. Съ дохождането му въ Пиротъ се отвори и трето училище въ еснафската одая на кожухаритѣ. Училището броеше два класа (I и II) и около 70—80 ученика, прибрани отъ двѣтѣ училища.

(Слѣдва)

ПОДЛИСТНИКЪ.

Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски[1]).

Отъ *Л. Димитровъ.*

Партений

Та тъй, съ идването на Пасарева, училищата въ Пиротъ прѣтърпѣха измѣнение, като се изхвърли славянското четене и се замѣни съ български езикъ и за пръвъ пѫть се сформируваха класове и пр. Около 1872 година се повдигнаха оплаквания и противъ Партения за нѣкакви си незаконни дѣйствия, особенно по паричната часть. И той, както и неговитѣ прѣдшественици, обичаше паритѣ, но и между общинаритѣ-чорбаджии имаше таквизъ, които не по-малко ги обичаха. Това бѣше главната причина, която прѣдизвика тунеятцитѣ двама-трима чорбаджии да раздухатъ негодуването и измежду останалитѣ общинаря. За разслѣдване недоразумѣнията идва сегашниятъ екзархъ Иосифъ, като екзарзхйски пратеникъ, а слѣдъ него митрополититѣ Григорий, Доситей, Мелетий и Иларионъ. Най-послѣ митрополитъ Партений се повика въ Цариградъ, гдѣто и почина, а вмѣсто него се изпроводи въ Пиротъ послѣдниятъ митрополитъ Евстати, когото сърбитѣ изгониха отъ града".

Прѣзъ 1869 година било нуждно Партений да отиде въ Цариградъ, но било прѣзъ зимата, та той не отговорилъ въ положителенъ смисълъ, тъй като по това врѣме билъ и боленъ. Натоварили отъ Цариградъ Д. Цанковъ, който тогава билъ моавивнинъ въ Нишъ, дя направи възможното отъ своя страна, да склони Партения да замине за Цариградъ; съ голѣми усисия Цанковъ изпълнилъ задължението си и заедно потеглили отъ Пиротъ, минали прѣзъ Царибродъ и се спрѣли въ София,*) защото владикатъ не можалъ да продължи, поради изнуряване и болезненость, причинени отъ пѫтуването. Д. Цанковъ придружавалъ Партения до София. Владиката прѣстоялъ тукъ около една седмица, но и тукъ, при всичкото си тѣлесно растройство, щомъ се посъвзелъ малко, съ готовность се отзовалъ на молбата на софиянци да ржкоположи нѣколцина свещенници отъ каквито имало нужда, а пъкъ нѣмало владика да ржкополага. Въ една дописка отъ София въ в. „Турція", бр. 11, 3 априлъ 1869 г., слѣдъ като се опровергаватъ официално отъ общината безосновнитѣ и измислени обвинения, по адресъ на Партения, публикувани въ други български вѣстници въ Цариградъ, казва се: „Н. В. Прѣосвѣщенство ржкополага священици отъ нашата епархія по крайна нужда на лишение". Отъ София Партений заминалъ за Самоковъ, сетнѣ за Татаръ-Пазарджикъ и се спрѣлъ въ Пловдивъ. По всички тѣзи градове билъ посрѣщанъ тържествено, прѣстоявалъ понѣколко деня и всѣкждѣ ржкополагалъ свещеници. Интересна е дописката пакъ въ „Турція", пратена отъ Татаръ-Пазарджикъ, 12 априлъ 1869 г., отъ която се вижда, какъ народътъ съ небивала радость посрѣща владиката. За това ще приведемъ часть отъ нея буквално: „На 1 того пристигна въ градътъ ни Нег. В. Прѣосвещенство Свято-Нишавскый Г-нъ Партений, и понеже народътъ не бѣше видѣлъ отъ прѣди 12 години да стѫпи въ градътъ ни Български владика, затече се малко и голѣмо да го посрѣщне и да вземе благословението му, щото приеманието му стана тържествено и като имашѳ много черквы безъ священици и християнитѣ се лишаваха отъ Божественитѣ таинства и религиозни утѣшенія, за това гражданитѣ ни съ много молби убѣдиха Н. В. Прѣосвещенство да остане нѣкой день въ града ни да служи

*) Тукъ ужъ Д. Цанковъ поискалъ отъ Партения 500 лири турски. Съ каква цѣль и защо искалъ Цанковъ тѣзи пари не се знае, нъ Партений отказалъ, едно, защото нѣмалъ толкова пари, друго и да ималъ, не билъ наклоненъ да дава всѣкому безразборно пари. Ето защо раздѣлата имъ е била твърдѣ неприятна. Сега вече е ясно, защо въ цариградскитѣ български вѣстници тогава зафучали дописки, че Партений взималъ много пари за ржкополагине на свещеници и пр.

[1]) Изъ „Извѣрсгия на семинара по славянска филология при унирерситета въ София за 1904 и 1905 год.

обстоятелство представя поразителенъ контрастъ съ

и да ржкоположи нѣкои избранны, и на 6 того въ черквата приказа едно поучително слово, щото многочисленныятъ народъ отъ радость не знаеше какъ да му изрази благодарението си, и когато да отиде за Пловдивъ, едва го пустнаха да тръгне, като се надваряха, кой по-напрѣдъ да му цѣлува ржка и го изпратиха още по-тържествено. За това удостовѣрявамы публично, че тукъ колкото священыби ржкоположи, отъ никого не поиска пари, но тѣ самоволно, кой колкото обычаше, поклониха му по нѣщо за трудътъ му.

А това ми дава поводъ да мисля, че дописникътъ на „Македония“ види се безъ да изпяталъ добрѣ причината на г-нъ Партеніевата постжпка и да познава отъ близу работитѣ гютуре напада Н. В. Прѣосвящество и то въ врѣме, когато обстоятелствата недопрощаватъ да се раздразняватъ духоветѣ, ако и Г-нъ Партеній да показа въ тоя случай Евангелско търпѣніе, а за неговото поведеніе ще свидѣтелствуватъ четири епархіи пр.“ — Въ Пловдивъ сжщо блѣскаво посрѣщнали Партения, толкова повече, че се случилъ тукъ на св. Кирилъ и Методий, въ който день дошло благоприятно извѣстие отъ Цариградъ за хода на борбата. Партеній отслужилъ служба, държалъ съотвѣтна рѣчь, а слѣдъ литургията народътъ съ владиката отишли въ училището, гдѣто направили водосвет; тукъ държалъ втора рѣчь. Тържеството било неописуемо. Народътъ цѣль день се веселилъ кждѣ „Бунарджика“. Отъ Пловдивъ Партеній се върналъ въ Пиротъ, безъ да отиде въ Цариградъ, навѣрно защото нѣмало нужда вече отъ неговото отиване тамъ, или пъкъ по причина на растроеното му здраве.— Необходимо е да прибавя тукъ, че въ в. „Право“, брой 14, год. 5, стр. 55, намираме едно официялно опровержение отъ светия Архиерейски български съборъ и съвѣтъ на обвиненията, хвърляни върху него, че му се изпращали много пари. Тамъ се дава подробна смѣтка за полученитѣ до тогава пари. На първо мѣсто въ тая смѣтка стои перо на х. Партеній, именно: „Н. В. Прѣосвещенство Партеній Нишавскы лири 100“. Споредъ свѣдѣния отъ роднини на Партения, той е изпращалъ нѣколко пжти пари на борцитѣ въ Цариградъ, и отъ Пиротъ имъ е изпратилъ не по-малко отъ 400 л. т. Тѣзи факти привеждаме, за да се види, че Партеній помагалъ и материално на дѣлото и че упрѣци за злоупотрѣба на пари се хвърляли и върху българския съборъ въ Цариградъ. Освѣнъ това Партеній поддържалъ и бѣдни ученици: нѣколцина отъ родното мѣсто и нѣколцина отъ Пиротъ; между послѣднитѣ е билъ и нѣкой си Симеонъ Соколовъ.

Прѣзъ 1872 година отъ Цариградъ извѣстяватъ, че на Богоявление окончателно сж скжсани всѣкакви връзки съ патриаршията и че българския синодъ врѣменно ще води независимо отъ патриаршията духовнитѣ дѣла на признатата вече Българска екзархия. На това увѣдомление ето какъ отговаря Партеній въ Цариградъ:

„Пиротъ.—Виши прѣсвященства! Съ твърдѣ голѣмо благодареніе прiѣхъ послѣдното ви писмо. Смѣлата постжпка, която сте направили на Богоявленіе, за рѣшеніето на нашій дългъ и както казватъ гърцитъ, малко трънливъ въпросъ, слѣдъ като сте изчерпили всичкитѣ възможни срѣдства, за да достигне до едно праведно спогажданіе съ патриаршията, ми причини една радость и едно възхищеніе неизразими. — Дѣйствително, какъ можахме да свършимъ съ непрѣклонната воля и мрачната съвѣсть на фенарското духовенство? Азъ самъ, ако бѣхъ на вашето мѣсто, нито една минута щехъ да се двоумя да дѣйствувамъ тъй, както вие сторихте като зная, че правото е отъ наша страна и че то е по-свѣтло отъ лжчитѣ на слънцето. Слѣдователно, азъ напълно удобрявамъ изпълненото дѣло, и високо ви благодаря за него. Като ви молитствувамъ добро здравіе и успѣхъ имамъ честьта да бжда на ваши прѣосвященства жаркій во Христѣ братъ. — „Партеній Нишавссій“ [1]). Това писмо говори само както за дълбоката прѣданость на Партения къмъ общобългарското черковно дѣло, така и за неговата душевна физиономия.

[1]) В. „Турция“, год VII, 12.II. 1872 г. брой 25— „Благодарителни писма отъ българскитѣ епархии до българския синодъ въ Орга-кьой“.

Сѣдва.

ПОДЛИСТНИКЪ.

Обществената и книж[illegible]на дѣйность на хаджи Партения Зографски[1]).

Отъ *Л. Димитровъ.*

Знаемъ вече, че прѣзъ сжщата година, именно 1872, Партений билъ смѣненъ съ Евстатия и заминалъ за Цариградъ. Споредъ свѣдѣния отъ роднини на х. Партения, той се поминалъ прѣзъ 1875 година, 7 февруарий. Обаче, споредъ Иречека, (Ълг. ист., с. 688), умрѣлъ въ 1876, а споредъ П. П. Карапетровъ (Сбирка отъ статия с. 85) прѣзъ 1874. Погребали го въ църквата „Св. Стефанъ", макаръ и нѣкои да настоявали да се погребе въ новото мѣсто, подарено отъ властьта за български гробища. Не е билъ въ добри отношения съ сегашния екзархъ, когото само въ прѣдсмъртния часъ позволилъ да го навѣсти. Огорченъ билъ много Партений и не споменвалъ въ службитѣ името на екзарха, а на синода. Обаче лесно е човѣкъ да се догади. Той е билъ единъкъ отъ Македония между толкова души изъ Тракия и Мизия. Измжчвало го и обстоятелството, че водителитѣ на борбата сж се раздѣлили на партии. Главната причина обаче на тия отношения между Партения и сегашния екзархъ билъ стремежътъ на послѣднии да централизира духовната власть въ свои ржцѣ, което днесъ е фактъ. Особни симпатии хранѣлъ Партений къмъ първия екзархъ Антима заради неговата доброта и демократически духъ.

Неразположението на Партения къмъ сегашния екзархъ води началото си още отъ когато послѣдния ходилъ въ Пиротъ да разучи оплакванията на пиротчани противъ Партения. Екзархътъ — тогава архимандритъ — за да угоди на пиротчани, излѣзълъ еднъжъ съ нѣкои по-първи хора въ лозята на веселба. Това възмутило отъ дънь душа Партения, като постжпка несъобразна съ духовния санъ и която компромитира духовното звание. Слѣдъ това вече не го приелъ въ митрополията. Веднага слѣдъ завръщането на архимандрита въ Цариграда, Партений бива отзованъ отъ Пиротъ и вече не се върналъ тамъ, а сложилъ кости въ Цариградъ. Не можахме да узнаемъ, нѣма ли запазенн одежди, или други вещи отъ него въ екзархията, макаръ и съ писмо да се обърнахме къмъ Н. Бл. Екзарха. Споредъ разказитѣ на роднини на Партений той ималъ и завѣщание, но го скжсалъ нѣколко дена прѣди смърьта поради това, че се билъ отчаялъ отъ несъгласията между водителитѣ на борбата. Между другитѣ пера на завѣщанието имало едно отъ 40,000 рубли за бжднитѣ български училища въ Солунъ и пр. Той билъ увѣренъ, че въ Солунъ рано или късно ще има гимназии и университетъ. Ако това не може да го направятъ българитѣ, руситѣ ще го сторятъ. Ималъ е доста пари въ рускитѣ банки; роднинитѣ му не могли да ги наслѣдятъ, защото нѣмали документи за наслѣдство. Тѣ твърдятъ, че тѣзи пари той спечелилъ като възпитатель на царскитѣ дѣца въ Петербургъ и като архимандритъ; твърдятъ още, че той ималъ и рескриптъ отъ царя.

Партений е и книжовникъ. Почналъ е да пише още прѣзъ 1857 г. въ „Цариградски Вѣстникъ". Въ тоя вѣстникъ пише една дълга статия, която се почва въ брой 315, продължава се въ 316 и свършва въ брой 322. Началото на статията носи дата 17 януарий и третира подигнатия въ нѣкои вѣстници въпросъ за съставяне граматика и словарь на българския езикъ отъ нѣкои родолюбци. Редакцията прави слѣдната бѣлѣжка прѣдъ статията: „Слѣдующата статия много е важна и побуждаваме читателитѣ съ внимание да я прочетатъ." Въ нея Партений хвали ревностьта и благонамѣрението на инициаторитѣ, но ненавръменния намира тая работа; затова по-голѣма полза ще принесе такъво общество, ако насочи своята дѣйность да се открие едно училище, порядочно устроено на подобно гимназия. Мотивира мнѣнието си така: Българитѣ въ просвѣтително отношение сж останали назадъ и отъ най-малочисленитѣ нации въ Турско; защо сж тогава граматикитѣ и лексиконитѣ, когато нѣма кому да се прѣподаватъ. Не отрича нуждата и отъ граматика, но прѣди всичко трѣбва да станатъ извѣстни всички български нарѣчия съ тѣхнитѣ характерни особности, та отъ тѣзи всички нарѣчия да се изведе едно общо писменно нарѣчие.

(Слѣдва).

[1]) Изъ „Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.

ПОДЛИСТНИКЪ.

Общертвената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски[1])

Отъ *Л. Димитровъ*

Като говори въ статията си за голѣмитѣ промѣни, що сж станали въ морфологията и изобщо въ езика, обѣщава да направи прѣгледъ на всички граматични части на тогавашния български езикъ, сравненъ съ старобългарския, послѣ да прѣгледа и съчинението и правописа по сжщия начинъ. Обаче недовършва тоя широкъ планъ, а говори въ брой 315 и 316 само за члена, а въ 322 почва за сжществително име и тукъ прѣкжсва[2]). Това се обяснява съ назначаването му за владика. Въ тѣзи бурни врѣмена нѣмалъ възможность вече да се занимава съ книжовни работи. Не по-малко му прѣчело и недоброто здраве, па и голѣмитѣ несгоди по градоветѣ, кждѣто е билъ изпращанъ като владика. Писалъ на „македонски" говоръ, но главно се влиялъ отъ своето нарѣчие. Намираме напримѣръ послѣдователно писване въ една негова статия думитѣ: „поть" и „іозикъ". — Освѣнъ въ „Царигр. вѣстиикъ" х. Партений е писалъ и въ „Български книжици". И тукъ отначало го виждаме като единъ отъ главнитѣ сътрудници, отъ когото намираме слѣднитѣ трудове: 1) нѣколко встжпителни думи върху прѣвода на Климентовото житие; 2) прѣвода на Климентовото житие; 3) „мисли за Болгарскій-отъ язикъ"; 4) „Документи за Блъгарскж-тж црьковна исторія"; 5) „Българскы народны пѣсны по Македонско-то наречіе" (изъ Сборникъ-тъ на П. З.); 6) Тукъ-тамъ дописки, но главно въ „Книжици" (ч. II, кн. 10, стр. 19 21, 1858 год.). Отдѣлни трудове: 7) „Кратка Славянска Граматика"; 8) „Кратка Священна Исторія на Ветхо- и ново-завѣтната Цьрковь"; 9) „Началное Обученіе за дѣца-та", и 10) „Сказаніе о странствіи и путєшествіи по Росіи, Молдовіи, Турціи и святой землѣ подстриженика св. гори Атонской инока Партенія".

Прѣдисловието къмъ Климентовото житие намираме въ първата книга на „Книжици", ч. I, 1 страница, 1 януари 1858 г. Въ него се изказва голѣма, чиста и искрена радость, пълна съ ентусиязъмъ, че почва да излиза и у насъ списание, за да пръска свѣтлина и познания въ нашето отечество. За да има читательтъ ясна прѣдстава за голѣмата радость и възхищение, възбудени въ душата на Партения по тоя поводъ, нуждно е да приведемъ неговитѣ собствени думи отъ началото на това прѣдисловие. По тоя цитатъ ще се запознаемъ и съ неговия стилъ:

„Слава и благодареніе Богу! И у насъ ветье се появи списаніе съ назначеніе да бидетъ постояненъ разливатель светь и познанія въ нашето бедно и темно отечество. О! едно такова сбитіе за насъ е велико и много утешително; ибо оно е особенній белегъ, что міе сме начале ветье да познаваме полза-та на науки-те и нихно-то благотворно вліяніе на умствени-те и нравственни сили човѣчески; оно показуватъ, что и міе наконецъ сме хванале да разумеваме колко единъ народъ е злополученъ и удаленъ отъ свое-то велико и високо прѣдназначеніе, кога онъ се лишаватъ отъ науки-те, образуваніе-то и просвещеніе-то. И послѣ тоа, можетъ ли речь некой, что едно такво наше пробудваньe не е за насъ велико сбитіе и явленіе? И чіе любородно и доброжелателно сърце можетъ да слушатъ това нещо безъ особна радость и возхищеніе?

„Любезній народе! вьрви, вьрви напредъ! . . .

„Охридска-та Архіепископія въ последно-то време имаше подъ своя власть 10 митрополіи и 10 епископи, сиречь си-те епархіи освенъ две-три, и до днеска се употребляватъ толко гърчкій-отъ язикъ не толко въ цьркви-те, но и въ училища-та, ако они и да са населени отъ чисти и природни Болгори, кои-то не знаятъ и жи по гърчки.

„Ахъ, овіе сиромаси са достойни за големо съжаленіе"! . . . .

(Слѣдва).

---

[1]) Изъ „Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.

[2]) Въ 432 брой, год. 8, 1858, намираме обявление, че е подъ печатъ граматиката на х. Партений, „най-добра и най-методична, съ нови красиви слова на хубава бумага" въ печатницата на вѣстника, отъ 12—15 коли, съ стойность 12 гроша.

ПОДЛИСТНИКЪ.

Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски[1]).

Отъ *Л. Димитровъ.*

Слѣдъ прѣдисловието на 6 стр. отъ книгата иде пълното заглавие на житието, което е: „житіе и исповеданіе и за некои чудеса повѣствованіе иже во святыхъ отца нашего Климента Архіепископа болгарскаго, сочинено отъ святѣйшаго и славнѣйшаго Теофилакта Архіепископа пьрвыя Юстиніяный всея Болгаріи и Майстора Константинополскихъ риторовъ". Сетнѣ се почва самиятъ текстъ и се продължава по-нататъкъ въ кн. 2, ч. I, стр. 43—50; кн. 3, стр. 69—74; кн. 4, стр. 107—110; кн. 7, стр. 193—194; кн. 9, стр. 1—7 (ч. II.); кн. 10, стр. 35—39 (ч. II.). Отъ първата книга виждаме, че наистина Партений прѣвежда това житие, защото се казва така: „превежда се отъ А. П. З. (Архимандритъ Партений Зогравски), Управитель-отъ на Болгарско-то училище и Настоятель-отъ на Болгарска-та цьрковь въ Цариградъ". Въ първата книга на сѫщото списание намираме и статията му — „Мисли за Болгарскій-отъ язикъ" (стр. 35 – 42). И въ тази статия, както и въ статията му въ „Цариградски вѣстникъ", се изказва мнѣние да се вематъ въ внимание всички български нарѣчия, когато се създава писменъ български езикъ. Различава главно двѣ български нарѣчія: 1) това, което се говори въ Тракия и Мизия и 2) това въ Македония Слѣдъ това посочва нѣколко точки, какъвъ да бѫде правописътъ. Ще приведа единъ откѫсъ отъ тая статия, за да се види неговиятъ погледъ върху македонския говоръ: „Пьрво-то отъ нихъ векье е семь известно, защо се, что се писало досега на нашъіозикъ, сé на него се писало, а на друго-то пи жи: по тая причина, что возрaжданіе-то на наша-та писменность се почна осгору на долу. Овая е причина-та, что не толко иностранн-те славянисти, но исти-те наши ученичто не принадлежатъ на Македонското наречіе, немаетъ за него никакво основателно и определено понятіе. За да изведеме на светъ Македонско-то наречіе со си-те негови общи и местни идіотизми, до колко е то намъ возможно, міе имаме намереніе да составиме на него граматика въ паралелъ со друго-то; но понеже тоа наше намерение можетъ мало да се позабавитъ, міе сега излагаме кратко главни-те негови особености относително конъ друго-то наречіе" . . . По-нататъкъ той изказва желание, македонското нарѣчие да влѣзе въ основата на книжовното, като изтъква прѣдимството му прѣдъ другитѣ нарѣчия. г. П. Н. Данчевъ приписва горната статия и прѣвода на Климентовото житие въ „Читалище", кн. 4, 15 ноември 1874, кн. 22, стр. 654, на Дим. Миладиновъ. Това е заблуждение, въ което или самиятъ авторъ е влѣзълъ отъ незнание или пъкъ други сѫ го вкарали.

„Болгарскы-те народни пѣсны по Македонско-то наречіе" сѫ печатани въ нѣколко книги като се почне отъ първата, а именно; кн. 1, ч. I; кн, 5 и кн. 7, все въ първата часть. Пѣснитѣ фонетично не сѫ добрѣ записани, а даже сѫ и подправяни, за да се доближатъ до горнобългарскитѣ. Така напримѣръ, въ първата пѣсень, срѣщаме: „си пущи сайа до земи", вм. си пушчи сайа дòземи; „сълнце-то ми е на заодъ", вм. сóнце-то ми е нàзаод и пр. И въ тѣзи пѣсни прозиратъ особноститѣ на рѣканското нарѣчие. Това нарѣчие има нѣкои свойства, главно фонетични, по-инакви отъ нарѣчието, що се говори въ града Дебъръ, Пóле, Дримколъ, Голобърдо и Джупа (вж. по-горѣ стр. 269).

„Документы за блъгарскѫ-тѫ црьковнѫ исторіа" сѫ двѣ писма. Първото пише „Иоанъ Стефанъ войвода Молдовлахійски на Доротеа, Архіепископъ на първа Юстиніана българи и сърби и сѣверни страни и пр." по нѣкои черковни въпроси; другото е отговоръ. („Книжици" кн. 9, ч. II, стр. 26—28).

„Кратка славянска граматика". Ето какво намираме писано за тая граматика, въ кн. 23, ч. III, стр. 439, год. II на „Книжици": „Издаде се наскоро отъ тогдабившаго Архимандрита Зографскаго и учителя въ училище-то на Българскѫ-тѫ Цьрква въ Цариградъ- нынѣже Епископа Полянскаго Г-на Партенія". Пакъ тамъ има рецензия отъ Г. Крьстевичь, отъ която виждаме, че граматиката има форматъ in 12-то и освѣнъ прѣдговора, съдържа: 1. Часть първа — словопроизведеніе, 2. Часть втора — словосъчиненіе, 3. Часть трета — правописаніе, 4. Часть четвърта — словоудареніе. Рецензентътъ намира граматиката доста добрѣ раздѣлена и скроена, но може да служи само за първоначални училища, а не за по-горни, тъй като била лишена отъ всѣкакво теоретично обяснение на правилата и била кратка. Той остава да покажатъ други недостатъцитѣ, като припомня, че авторътъ написалъ граматиката безъ никакво приготовление и само отъ ревность да удовлетвори набързо една нужда на училищата. Не одобрява обаче правописа и изказва мнѣние да се склонятъ нашитѣ учени да приематъ единъ правописъ.

„Кратка Священа Исторія на Ветхо-и-Новозаветна-та Цьрковь, преведена отъ Архимандритъ

[1]) Изъ „Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.

Партенія Зографскій, in 16-о, обр. 108, Цариградъ —Галата. У книгопечатницата на Д. Цанковъ и Б. Марковъ 1857 г.“. Успѣхъ да се сдобия съ единъ екземпляръ отъ тая редка книга. Интересна е тя пакъ главно откъмъ езика, въ основата на който се вижда матерното нарѣчие на автора. За да се запознаятъ читателитѣ донѣгдѣ съ тоя езикъ на Партепия, привеждамъ тукъ единъ откжслекъ отъ началото на книгата:

Блаженно-то состоаніе на първи-те два человекà.

§ 2. Оба-та пьрви человеци бее най хибави отъ вси-те земни твореніѣж, понеже Богъ не толко имъ дарява благоустроенно тѣло, но и й сотвори по образъ-отъ и по подобїе-то свое, сиречь, имъ даде безсмьртна и разумна душа, каква-то ни едно животно нематъ, одаренна со воля, коя-то тога беше безпорочна и чиста отъ лоши помисли и пожелмния.

Пьрвата цьрковь въ рай.

§ 3. Страона-та, коя-то Богъ отреди на пьрви-те два човѣка за жилище, беше много прїятна и плодоносна. Тая се именуватъ Рай, и се находитъ въ Азїя, около теа место, где реки-те Тигъръ и Ефратъ се соединуваетъ при Персидссїй-отъ заливъ. Пьрво-то време на животъ-та си го поминае тїе во овеа много хубаво место, въ невинность и соворшено удоволствїе и здравїе. Притомъ тїе се насладувае отъ сообщенїе-то, що имае съ Бога, кое-то è и пьрва Цьрковь. Богъ имъ позволи да ядатъ плодове отъ вси-те дьрва, а толко отъ едно имъ запре да не ядатъ, кое-то въ Священно-то Писанїе се именуватъ древо познанїа добра и зла имъ го постави теа како законъ и имъ прѣдсказуваше со теа пáгибни-те следствїа, кои-то имае да бидатъ, отъ несохрануванье-то негово.

Грехопаденіе-то Адамово и Евино.

§ 5. Адамъ и Ева безъ да размислжтъ, що Богъ совершенно знаетъ, теа що имъ е полезно и вредно, и що ради теа тїе се должни да исполняваетъ се, що тьа имъ заповедатъ той забравїе заповѣдьта Божїя, и бидеещи искушеньі отъ диаволъ-отъ кой-то бѣше се протворилъ во змїя, вкусїе отъ запрещеннїй-отъ плодъ. Но, тойчасъ по преслушанїе-то на волята Божїя. ощутїе погибни-те следствїя негови: понеже, не находеещи въ себя никаковъ способъ за да се оправдаетъ, нито срѣдства да врататъ изгубенното блаженство, начнае да се мжчатъ отъ совѣсть-та и да претърпуваетъ всекакви бедствїя. Бидеещи изгнанни изъ Рай-отъ, тїе наместо веселїе, хватїе да чувствуваетъ печаль; наместо изобилїе, се появїе нижда и бѣдность; на мѣсто здравїе болесть; а найпослѣ требеше тїе и да умратъ. На си-те овїе бѣдствїя подпадна и сїй-отъ родъ человѣческїй, како потомство заразено отъ прародителско-то имъ грехопаданїе“.

„Начално Обученіе за дѣца-та, напечатано отъ Архимандрита Партенія Зографскаго, in 8-то, обр. 38. Истата печатница. 1858 год.“ („Българ. Книжици“ ч. III, септемврийската книга 1358 г., стр. 5 на Книжовния дневникъ). На тази книга има рецензия отъ редакцията на „Книжици“ безъ подписъ на автора. Ще приведемъ нѣкои откжси отъ тая рецензия, за да има читателятъ поясна прѣдстава за нея.

(Слѣдва).

ПОДЛИСТНИКЪ.

Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски[1]).

Отъ *Л. Димитровъ.*

„Много врѣмя, казва рецензентътъ, български-ти учени мисляха, че камыкъ стѫпка на перо-то имъ е правописанїето, та безъ да го знае човѣкъ не може да напише книга: днесъ пакъ е излѣзло полазица, всякой да пише книгѫ за цѣлый народъ по свое-то мѣстно нарѣчїе; нѣкои отиватъ и по далечь като искатъ ла наложѫтъ какъ поправо тѣхно-то нарѣчїе товаръ на вси-ти Българи". За примѣръ привежда надслова на горѣспоменатата книга на Партения съ добавка: „написана на Българско-Македонско нарѣчїе, една размѣса отъ българскы и сърбскы". Макаръ и рецензентътъ да търси извинение отъ Партения съ цѣлуване на ржцѣ и да го подканя „да не прѣстава да затича за народното просвѣщеніе на българитѣ", рецензията не е обективна, а доста закачлива и жлъчна. Лесно се обяснява, защо сѫ рецензиитѣ върху книгитѣ на Партения остри: не се харесвало на тогавашнитѣ книжовници въ Цариградъ, които били изключително изъ Тракия и Мизия, да се застѫпи и македонското нарѣчие въ книжовния езикъ, който се създавалъ тогава, едно, защото не го познавали и го считали нѣщо като смѣсица отъ сръбско и българско нарѣчие, и друго, да не се създаде течение въ македонската срѣда отъ учени за прокарване и налагане западно-българското нарѣчие като книжовно, толкова повече, че такъво течение вече имаше: първитѣ книжовници — Кирилъ Пейчиновичъ и Йоакимъ Кърчовски бѣха турили начало на такъвъ стремежъ. Отъ тая школа сѫ и Кост. Джинотъ отъ Велесъ, Г. Пърличевъ отъ Охридъ и Р. Жинзифовъ. Най-ревностенъ и опоритъ ученикъ на тая школа е х. Партений. Това се вижда отъ обстоятелството, че макаръ съ образоввние духовно, той се занимава съ съставяне граматика, свещени истории и читанки на македонски говоръ и пише по списанията и вѣстницитѣ все на това нарѣчие, безъ да гледа на критикитѣ, правени отъ прѣдставителитѣ на другото течение, което по това врѣме бѣше вече взело надмощие. Какво можеше да направи самъ Партений? Оставянето на заденъ планъ въ книжовния български говоръ македонското нарѣчие, на което сѫ писали Кирилъ и Методий, които просвѣтиха съ христовата вѣра цѣлото славянство и създадоха славянска писменость, слабото още пробуждане на македонския българинъ отъ летаргията на робството и липсата на интелигенция и книжовници македонски, — всички тѣзи нѣща тровили душата на Партения. Усилията на х. Партения не можаха да се увѣнчаятъ съ успѣхъ. Той е прѣдвиждалъ това, та съ тѫга на душата склопилъ очи, уморенъ отъ грижи и неволи.

Остава да споменемъ още за единъ неговъ трудъ, именно: „Сказаніе о странствіи и путешествіи и пр." И тази книга познаваме отъ рецензията пакъ въ „Книжици", кн. 5, ч. I, стр. 153 въ отдѣла „съврѣменна лѣтописъ".

Всички изброени книжовни трудове на х. Партения, кои прѣводни, кои самостойни, сѫ написани само прѣзъ 1857 и 1858 год. Това показва, че той усърдно се заловилъ за работа и че е билъ доста продуктивенъ писатель. Ако бѣше се посветилъ изключително на писане, увѣрени сме, че той не щѣше да остане по-назадъ отъ другитѣ сподвижници въ това поприще по онова врѣме и щѣше да бѫде много по-полезенъ, отколкото съ своето владикуване. Неговото възпитание и образование още отъ малъкъ му го правѣли по-наклоненъ къмъ тиха, спокойна умствена работа. Неговитѣ природни наклонности, възпитаниего му, образованието му, както и положението му, го заставятъ да бѫде тихъ и скроменъ общественъ дѣецъ, а не шуменъ и площаденъ, каквито ги имало и тогава у насъ.

На свършване ще прибавя, че Партений, както казва единъ отъ неговитѣ роднини, пишелъ и едно духовно съчинение. Билъ го привършилъ нѣколко години прѣди смъртьта си. Роднината му твърди, че виждалъ това съчинение, което въ ржкописъ било доста голѣмо 70 — 80 пошенски коли, но що е станало съ него, не се знае.[2])

Съ голѣми усилия можахъ да се сдобия съ една свидѣтелство, автографъ на Партения, дадено на единъ свещеникъ изъ царибродскитѣ села. Тоя документъ, макаръ и по съдържание да нѣма важность, но като саморѫчно писмо, и то единствено на х. Партения, заслужава да бѫде добавено къмъ настоящитѣ биографически чърти.

„Благодатїю святаго Духа данни намъ отъ свѣтыхъ Апостоловъ и ихъ преемниковъ Богоносныхъ отцевъ рукоположили е смы Антонїя сына Цанова въ іеродіаконскій и священически чинъ за да священодѣйствува во села-та Еловица, Росоматъ и половина-та Ржсовци. Во извѣщение того и се даде нему настоящето на 1868 Декемврія 19-й.

Нишавскій Партеній".

Старахъ се да намѣря издаденитѣ отъ него учебници, но до сега успѣхъ да се сдобия само съ свещенната му история, отъ която по-горѣ цитувахъ единъ откѫслекъ. Когато се сдобия съ всичкитѣ негови книги, ще се повърна да ги прѣгледамъ на отдѣлно и по-обстойно, та съ това ще допълня своитѣ си бѣлѣжки за живота и дѣйностьта на х. Партения.

София, 25. XI. 1904 г.

[1]) Изъ „Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год.

[2]) Партений ималъ богата библиотека въ Зографский мънастиръ.